Special Issue, March 2019

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

International Multilingual Refereed Research Journal

Vidyawarta®

Indian Council And Social Science Research

(Western Regional Center,Mumbai)
And

Jeevandeep Shaikshanik Sanstha
Arts, Commerce & Science College, Khardi

Tq.Shahapur, Dist.Thane.
(Affiliated to Mumbai University)

Organized

Two Day's Interdisciplinary National Conference on

Impact of Globalisation on Indian Tribal Community

On Dated : **01 & 02 March, 2019**

Organized By

Jeevandeep Shaikshanik Sanstha
Arts, Commerce & Science College, Khardi,
Shahapur,Dist-Thane- 421601

Prof. D.M.Bhutale
Convener

Prof.K.R. Kalkate
I/C. Principal

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF INDIA

VOLUME-II,ISSUE-VI, FEB-2017

भारतीय अर्थव्यवस्था व अर्थक्रांती

Prof.Mrs.Aditi Atul Pande
JSSP Arts, Commerce & Science College, Goveli

[illegible] अशुद्ध झाल्याने आणि ते [illegible] महाग असल्याने भारत [illegible] राहतो आहे. तर त्यामुळेच [illegible] होत असल्याने भेदभाव [illegible] आपल्या देशात प्रचंड क्षमता [illegible] आणि सामाजिक विषमतेमुळे [illegible] न पटणा–या अनेक तडजोडी [illegible] त्यामुळे आपला चांगल्या [illegible] कमी झाला आहे आपल्या [illegible] चे प्रश्न निर्माण झाले आहेत, [illegible] अर्थव्यवस्थेत कसे आहे आणि [illegible] 'ऑपरेशन' केले तर चांगली [illegible]. याची मांडणी गेली १६ वर्षे [illegible]

[illegible] काय?

[illegible] जात, धर्म, पंथ, भाषा, प्रांत, [illegible] गरीब, श्रीमंत असा कोणताही [illegible] माणसाला मानवी प्रतिष्ठा आणि [illegible] यावे, अशी व्यवस्था निर्माण [illegible] असलेली ही चळवळ आहे.

[illegible] ही मुंबईत नोंदणी झालेली [illegible]

[illegible] विनिमयाचे माध्यम आहे, पण ते [illegible] असल्याने देशात [illegible] आहे, तो समूळ कसा [illegible] पाच प्रस्तावांच्या मार्गाने सांगत या पाच प्रस्तावांची देशात अंमलबजावणी केल्यास व्यवस्थेचे बहुतांश प्रश्न सुटण्याचा मार्ग मोकळा होईल, भारतीय माणसाच्या वृत्तीत दोष असल्याने आपले प्रश्न निर्माण झाले नसून वाईट व्यवस्थेने भारतीय माणसाच्या वृत्तीवर विपरीत परिणाम केले आहेत, असे अर्थक्रांती मानते तसेच भारतासारखा दुसरा देश जगात नसल्याने आपले प्रश्न आपण आपल्याच पद्धतीने सोडविले पाहिजेत, असा आग्रह धरते आणि तो बदल कसा शक्य आहे, याची शास्त्रशुद्ध मांडणी करते.

अर्थक्रांतीचे पाच प्रस्ताव :

1. करप्रणाली रद्द :

सध्या अस्तित्वात असलेली करप्रणाली (केंद्र सरकार, राज्य सरकार व स्थानिक प्रशासनाचे सर्व कर) पूर्णतरू रद्द करणे (आयात कर अथवा कस्टम डयुटी वगळता) देशातील सर्व म्हणजे केंद्र, राज्य आणि पालिकांचे, असे सुमारे ह्रि कर सध्या आपण भरतो.

2. बँक व्यवहार कर :

सरकारी महसुलासाठी फक्त 'बँक व्यवहार कर' सिंगल पॉइंट डिडक्शन टॅक्स लागू करणे. बँकेद्वारे होणा–या प्रत्येक व्यवहारावर एका निश्चित प्रमाणात वजावट करणे, (उदा. २ टक्के प्रति व्यवहार) वजावट फक्त जमा खात्यावरच (रिसीव्हिंग एन्ड अकौंट्लाच) व्हावी, ही २ टक्के वजावट निश्चित प्रमाणात केंद्र सरकार, राज्य सरकार, स्थानिक प्रशासन व त्या विवक्षित बँकेच्या खात्यावर वर्ग करण्यात यावी. (उदा.०.७० टक्के केंद्र, ०..६०टक्के

Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's
Arts, Commerce & Science College, Goveli

[illegible] लोकांची फसवणूक होऊ नये या साठी [illegible]

[illegible] परिणाम :

[illegible] आळा (चांगली गोष्ट)

[illegible] झाल्यास वस्तू आणि सेवा यांच्या [illegible] ते ३०% : नी कमी होऊ शकतात. [illegible] आहे का?) , तसे झाल्यास [illegible] कमी वेळात कित्येक पटींनी [illegible] कमी झाल्यास अप्रत्यक्षपणे [illegible] होईल का, की एका रात्रीत पगारदार [illegible] ३० ते ५०% नी वाढेल.

[illegible] सर्व चलनी नोटा रद्द केल्यास [illegible] शिक्षा रद्द केल्यास [illegible] जो प्रचंड पैसा जमा होइल [illegible] (वाढेल?) आणि [illegible] होईल?) परिणाम

[illegible] विक्रीकर, अबकारी, जकात [illegible] खात्यातील अगणित (केंद्र, [illegible] आणि स्थानिक स्वराज्य संस्था) [illegible] काय?(हा एक सामाजिक [illegible]

[illegible] अर्थक्रांती :

[illegible] होत असलेल्या जीएसटी [illegible] प्रस्ताव लागू झाल्यास [illegible], काळा पैसा, भ्रष्टाचार, [illegible] दहशतवाद हे प्रश्न सुटू शकतात. [illegible] प्रस्ताव लागू करण्यासाठी [illegible] दबाव निर्माण करण्यासाठी [illegible] आवाहन अर्थक्रांती राष्ट्रीय [illegible] सचिव प्रशांत देशपांडे [illegible] येथे केले.

[illegible] अंमलबजावणीमुळे सर्व देशात [illegible] असल्याने तसेच काळा [illegible] नसल्याने सर्वांना शांत, समृद्ध, [illegible] आयुष्य जगण्याची संधी [illegible] सर्व १३१ कोटी भारतीय [illegible] प्रत्येक भारतीय नागरिक [illegible] सदस्य आहे. अर्थक्रांती कोणतीही देणगी घेत नाही. जे घेतले किंवा दिले जाते, ते त्या विशिष्ट उपक्रमासाठीचे योगदान असते. या योगदानावरच अर्थक्रांती चळवळ गेली १६ वर्षे वाढते आहे.

भारतीय नागरिक जगण्याच्या शर्यतीत व्यस्त आहेत, तरीही दैनंदिन जीवनात आपण व्यस्त असतानाही मानसिक आणि शारीरिक आरोग्याची काळजी घेतल्याशिवाय आपण आरोग्यदायी आणि अर्थपूर्ण आयुष्य जगू शकत नाही.

अर्थक्रांतीचेही तसेच आहे. आपण आपापल्या समूहात वेगवेगळ्या भूमिका बजावत असलो तरी निखळ भारतीय म्हणून भेदभावमुक्त व्यवस्थेसाठी आपण प्रयत्न करतच राहिले पाहिजे. अर्थक्रांतीला आजच्या समाजातील कोणतेही भेदभाव मान्य नाहीत, त्यामुळे असे भेदभाव मान्य करणारे नागरिक, संस्था, पक्ष आणि संघटना यांच्याशी अर्थक्रांतीचा काहीही संबंध नाही.

संदर्भ :

1-अर्थक्रांती मराठी जगत
2.अर्थक्रांती प्रतिष्ठान
3.An Ecnomic Revoluation Like A Miracle
Author : Anil Bokil
4.Arthakranti Mission India*s Economic Rejvenation
5.Author : Anil Book
6. www-arthakranti-org

JSSP's Arts, Com. & Sci. College, Gowali, Tal. Kalyan

Principal
[illegible]
Arts, Commerce & Science College, Gowali,
Gowali, Tal. Kalyan, Dist. Thane - 421 306.

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF INDIA

VOLUME-II,ISSUE-VI, FEB-2017

THE EMERGING TRENDS IN INDIAN LITERAURE IN ENGLISH

Suvarna Kaluram Vishe

JSSP College of Arts, Commerce and Science, Goveli,Kalyan, Dist- Thane.

ABSTRACT:

Englishlanguage and literature in India starts with the advent of East India Company in India. As East India Company spread its wing in southern peninsula, English language started to get newer pockets of influence.During the post-independence period Indian English Literature has undergone many transformations be it in the field of poetry, drama and fiction.

Today Indian English as well as Indian writing in English has got its own identity. A number of recent Indian writershave produced significant literary work, making a mark in the literary world. One among the very few Indian authors in English who are marketed well by the media, are encouraged by schools and parentsIndian writing in English has come of age creatively and critically in the 21st century and has spread across the globe.

Indian English literature refers to the body of work by writers in India who write in the English language and whose native or co-native language could be one of the numerous languages of India. Its early history began with the works of R. K. Narayan, Mulk Raj Anand and Raja Rao who contributed to Indian fiction in the 1930s. It is also associated with the works of members of the Indian diaspora, such as V. S. Naipaul, Kiran Desai, Jhumpa Lahiri, Agha Shahid Ali, Rohinton Mistry and Salman Rushdie, who are of Indian descent.

It is frequently referred to as Indo-Anglian literature. (Indo-Anglian is a specific term in the sole context of writing that should not be confused with Anglo-Indian). As a category, this production comes in the broader realm of postcolonial literature—the production from previously colonised countries such as India.

Indeed, according to the words of an Indian critic Iyengar three decades ago, quoted by Kachru, there seems to be an acceptance of Indian English literature as "one of the voices in which India speaks...it is a new voice, no doubt, but it is as much Indian as the others" (Kachru 1994).

KEY WORDS: Indo-Anglian, Diaspora, Emerging Trends, Literature.

INTRODUCTION:

In the early 20th century, when the British conquest of India was achieved, a new breed of writers started to emerge on the block. These writers were essentially British who were born or brought up or both in India. Their writing consisted of Indian themes and sentiments but the way of storytelling was primarily western

JSSP's Arts, Com. & Sci. College, Goveli, Tal. Kalyan

Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's
Arts, Commerce ... College, Goveli

Cry, The Peacock were once popular. But, these books became popular only abroad. However,Markandaya's Bombay Tiger (2008) and Anita Desai's Zigzag Way (2004) did not receive the same response as their earlier books did.

Feminist attitude is strong but it doesn't address the real gender issues like domestic violence, female infanticide, denial of education to women, sexual abuses of women etc. This was more pronounced in writings in 1980s and 1990s.

Kiran Desai's literary creations are endowed with multicultural themes in which the hopes, aspirations of men and women in a globalised society are presented to comprehend the contemporary reality. Desai's novels reveal the subtleties and nuances of fictional art that contribute to her growth and development as a major influence on the literature of Indian Diaspora. Her command of English language springs out of her cosmopolitan outlook, training and disciplined study of creative literature.

Meenaxi Reddy Madhavan's blogs were sensational all over India. It was not just because of her revolutionary ideas but because of her sassy and erotic content. She wrote under the pseudonym. Whenever a woman writes about love, sex and marital lives the people sense that it has an autobiographical element which makes the sales even better but certainly affects the author's privacy. Another female writer who was preyed by such prejudice and social taboo was Kamala Das.

The female characters in male authors' writings are also undergoing a change. Females are notany more the homemakers but multitasking motherly figures who manage the house affairs and office jobs. She has got attitude, career and independent personality.

In Chetan Bhagat's novel Two States, we can the hero staying with his lover's family tryin to impress her family. So the general soci attitude towards women are changing and it i honestly depicted the Indian popular fiction c both male and female authors.

The technocrats and managers seem t strike a nerve for today's audience. The insid accounts of IITs and IIMs have become ultima sellouts. The first writer to start this trend w Chetan Bhagat, a pass out of IIT Delhi and II Ahmedabad. But later Sidin Vadakut's Dor series, Neeraj Chibba's Zero Percentile al followed the style. It evidently shows the Indi preference for technocrats and professior jobs.

Indian English writers the honest pictu of Indian households. IssuesLike, dow casteism, female in fanticides etc. we portrayed blatantly Dalit writers like Dilp Chit Narayan Mane, Sharankumar Limbale were e openers to the marginalized society. Dalit issu were highly sensitized by Indian English write Mulk Raj Anand's Untouchable, Coolieetc. R Narayan's English Teacher and Dark Ro responded against the unhealthy practices Indian marriages. However, today not ma English writers turn their focus to social issu Anexception is Aravind Adiga's White Ti (2008) which was based on casteism and aftermath. But the number of several so issues of India remains unexplored.

Writers who write about villages and stories which may be unheard to the cities David Davidar are appreciated in newspap and also abroad. But his works are not foun bestseller lists today. But today, the charact may be Indians, but we cannot feel an Ind language's touch in their language. Am Appa, Papa, Maa is replaced by Mum, Dad Even the con science dialogues make it feels t the thought process is also in English. colloquialterminologies are similar to that

Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's
Tal. Kalyan

SANSHODHAN KRANTI - International Multidisciplinary Research Journal
Vol- 10, Special Issue, January- 2014 ISSN 2321 – 0397 (Online)

तारपा महोत्सव - आदिवासी संस्कृतीचा प्रसार व सर्वांगीण विकास

प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार
सहा. प्राध्यापिका) - समाजशास्त्र,
कला, वाणिज्य आणि विज्ञा-ा -हाविद्यालय,
हावेली, ता. कल्याण, जिल्हा ठाणे

गोषवारा

आदिवासी समुदायाचा सांस्कृतीक संबंध हा निसर्ग व मा-ावी व्यवहाराशी आहे. संस्कृतीचा विकास प्रसारणवादी मा-ावंशशास्त्रीय दृष्टी-े केला असता असे दिसते की, आदिवासी विकास विभाग प्रकल्प डहाणू, जिल्हा ठाणे यां-ी आयोजित केलेल्या 'तारपा महोत्सव' या कार्यक्रमामुळे मोठ्या प्रमाणात आदिवासी संस्कृतीचा प्रसार झाला आहे. या कार्यक्रमांतर्गत घेण्यात आलेल्या विविध उपक्रमांमध्ये सहभागी झालेल्या आदिवासी स्त्री-पूरुष (व्यक्तीचा) -यु-ागंड -ाहीसा होऊ-ा, ते समाजातील इतर सर्व व्यक्तींसोबत मिसळले होते. त्यांच्यातील -यु-ागंड -ाहीसा करू-ा त्या-ा सक्षम ब-ावू-ा त्यांचा विकास साधण्याचे काम या तारपा महोत्सवाने केलेले दिसू-ा येते. या उपक्रमा-े डहाणू, पालघर, वसई, तलासरी या तालुक्यातील आदिवासींचा आत्मविश्वास पृध्दिंगत होऊ-ा ते समाजात मिसळत असतील तर संपूर्ण महाराष्ट्रात व भारतात असे उपक्रम राबवले तर आदिवासींच्या सर्वांगीण विकासाची वाटचाल सुरु होईल.

बिजसंज्ञा: तारपा महोत्सव, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प, आदिवासी संस्कृती, प्रसार, सर्वांगीण विकास.

प्रस्ताव-ाा

आदिम समुदयाची संस्कृती ही समकाली-ा समुदायापासू-ा वेगळी आहे. ते त्यांच्या सांस्कृतीक जीव-ाातू-ा अस्मिता निर्माण करता-ा दिसतात. त्यांचे सांस्कृतीक जीव-ा कला, साहित्य, -ृत्य, गाय-ा, वादन यातु-ा त्यांची स्वतंत्र ओळख, इतर समुदायापेक्षा वेगळी जीव-ा पध्दती दिसू-ा येते. या संस्कृतीचा प्रसरणवादी मा-ाववंशशास्त्रीय दृष्टीको-ाातु-ा अभ्यास करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्यातील ठाणे जिल्हातील डहाणू तालुक्यात एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प डहाणू यांच्या वती-े 'तारपा महोत्सवा' चे प्रथमच आयोज-ा करण्यात आले, ज्याचा प्रमुख उद्देश हा आदिवासीच्या पारंपारीक सांस्कृतीक मूल्यांचा विकास व्हावा, निसर्गाशी असलेल्या ऋणा-ाुबंध-ााशी निकोप -ाते पृध्दिंगत व्हावे यासाठी डहाणू येथे २१ ते २३ डिसेंबर २०१३ तारपा महोत्सव या सांस्कृतीक कार्यक्रमाचे आयोज-ा महाराष्ट्र शास-ा आदिवासी विकास महामंडळातू-ा करण्यात आले. आदिवासी संस्कृतीचे प्रसारण -ाव्या पिढितील समाजासमोर करण्याचा प्रयत्-ा करण्यात आला या सांस्कृतीक कार्यक्रमाचा आदिवासी संस्कृती प्रसारणवादाच्या मा-ाववंश शास्त्रीय-दृष्टया अभ्यास करण्यात आला आहे.

ऊद्देश

- प्रस्तूत संशोध-ा शोध निबंधाचा मुख्य ऊद्देश हा आदिवासी संस्कृतीचा प्रसरणवादी दृष्टीकोणातू-ा अभ्यास करणे हा आहे.
- तारपा महोत्सवात शासकीय व अशासकीय संस्थाचे संस्कृती प्रसारणातील व विकासातील कार्य समजू-ा घेणे.
- आदिवासी संस्कृतीच्या विकासात शासकीय योज-ाांचे प्रभावी सहाय्य व त्यांचे संस्कृती प्रसरणाचे योगदा-ा समजु-ा घेणे.

संशोध-ा पद्धती

प्रस्तूत संशोध-ा शोध निबंधात सहभागी निरिक्षण पद्धतीचा वापर केला आहे. संशोधका-े प्रत्यक्ष त्या क्षेत्राला भेट देऊ-ा व मुलाखत पध्दत वापरू-ा संशोध-ा साहित्य एकत्रीत केले आहे. तसेच इंटर-ेट, वर्तमा-ापत्र इ. दुय्यम साध-ाांचा वापर केला. व्यष्टी अध्यय-ा पध्दतीचा वापर करू-ा सदरच्या शोध निबंधासाठी आवश्यक असणारी माहिती सखोल रित्या मांडण्यासाठी डहाणू येथील तारपा महोत्सवाची निवड करण्यात आली होती. सदरच्या तथ्याचे वर्ण-ाात्मक व विश्लेपणात्मक पद्धती-े माहीतीचे सादरीकरण करू-ा निष्कर्ष काढले आहेत.

National Conference ... Proceedings of ...

SANSHODHAN KRANTI - International Multidisciplinary Research Journal
Vol- 10, Special Issue, January- 2014 ISSN 2321 – 0397 (Online)

तारपा महोत्सव

आदिवासी संस्कृतीचा प्रसार व जत-ा करण्याच्या उद्देशा-ने एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प डहाणू व आयुष अशासकिय संस्था, -ावोदय ग्रामीण संस्था व इतर अशासकीय संस्था यांच्या संयुक्त विदयमा-ने आदिवासी सांस्कृतीक महोत्सव म्हणू-ा 'तारपा महोत्सव' हा कार्यक्रम २१ ते २३ डिसेंबर २०१३ रोजी पार-ाका, डहाणू बीच येथे आयोजीत करण्यात आला होता. या महोत्सवात आदिवासी पारंपारीक -ृत्योत्सव, पारंपारीक व विविध प्रकारचे खाद्य पदार्थांचा आस्वाद, चिकू सफारी, -ाभांगण (पतंगोत्सव), वि-ाथॉ-ा (पर्यावरण व स्वास्थ्याबाबत ज-ाजागृती मॅरेथॉ-ा), हस्तकला, वारली आर्ट फेस्टीवल, विविध बचत गटांचे स्टॉल्स, गावांची सहल, आदिवासी जीव-ाशैली व सांस्कृतीची ओळख, असरग, व-ा खजा-ाा, समाधा-ा योत-ोत विविध शासकीय योज-ांची माहिती अशा प्रकारचे अ-ोक कार्यक्रम राबवण्यात आले होते

या महोत्सवात आपले -ृत्य सादर करण्यासाठी -ाऊ गटा-ी सहभाग घेतला होता. प्रत्येक गटांत २२ ते २८ व्यक्ती होत्या. त्याच प्रमाणे अकरा बचत गटा-ी आपले खाद्य पदार्थ विक्री करू-ा आर्थिक विकास साधला. व-ा विभाग डहाणू यां-ी देखील या उपक्रमात सहभागी होऊ-ा पर्यटका-ाा जंगल सफर करू-ा दिली. महाराष्ट्र शास-ाातर्फे लावण्यात आलेल्या स्टॉलवर विविध योज-ांची माहिती देण्यात आली. आदिवासींच्या झोपडीची प्रतिकृती तयार करण्यात आली होती. सुंदर अशा समुद्र कि-ाारी आयोजीत केलेल्या या कार्यक्रमाला सुमारे ४५ ते ५० हजार लोका-ी भेट देऊ-ा म-ामुराद आ-ांद मिळवला.

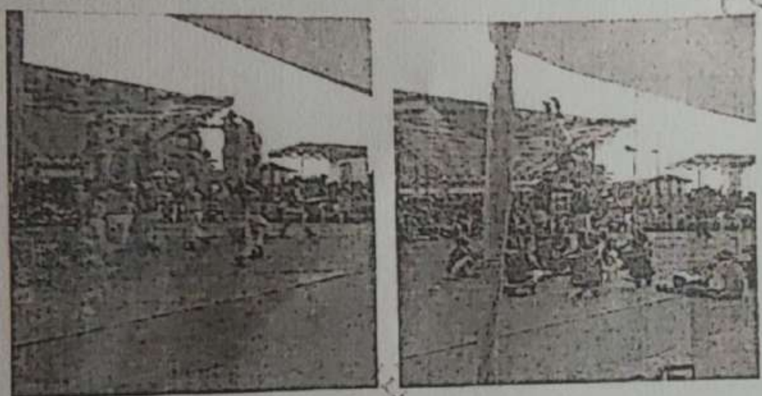

तारपा महोत्सव - संस्कृती प्रसरणवादी दृष्टीको-ाातू-ा

आदिवासी संस्कृतीचे अस्तीत्व आणि जीव-ापध्दतीमधील साहित्य, कला, भाषा, संगीत, गाय-ा हे सर्व संस्कृतीच्या प्रसारणाचे कार्य करतात संस्कृतीच्या प्रसारणाचे काम सास्कृतीक महोत्सवातू-ा मोठ्या प्रमाणात केले जाते. यातु-ा आधुनिक काळामध्ये सभ्यतापूर्ण समाजात सस्कृतीचे प्रसरण करण्याच्या दृष्टीको-ाामधु-ा एकात्मीक आदिवासी विकास प्रकल्प डहाणू यांच्या प्रयत्-ाा-ने संस्कृतीचे प्रसरण मोठया प्रमाणात झालेले दिसू-ा येते.

आदिवासींच्या सांस्कृतिक विकासात शासकीय योज-ांचे योगदा-ा

आदिवासीच्या मुळसंस्कृतीचे प्रसरण व ज-ा-ा संवर्ध-ा करण्याच्या दृष्टी-ने शासकीय योज-ांचे योगदा-ा महत्वाचे आहे. आदिवासी संस्कृतीच्या प्रसरणात शासकीय योज-ांचा प्रयोग म्हणू-ा तारपा महोत्सव डहाणू याकडे पाहीले तर लक्षात येते की अशा प्रकारच्या महोत्सवांचे आयोज-ा केल्यास आदिवासीची संस्कृती, प्रतिकांची जपवणूक आणि त्यां-ाा राजमा-यता मिळवू-ा देता येइल.

आदिवासींसाठी असणाया अ-ोकविध योज-ाा त्यांच्या पर्यंत पोहचू लागल्या तर त्यांच्यातील -यू-ागंड -ााहीसा होऊ-ा -ाकळीच ते सर्वांमध्ये मिसळतील व त्यांचा विकासही घडेल. आदिवासींच्या विकासात शासकीय योज-ाा महत्वाच्या आहेत.

National Conference on ... com

ISSN 2394-5303

International Multilingual Research Journal

Printing Area

Special Issue December 2017

Maratha Vidya Prasarak Samaj's

Smt. Vimblaben Khimji Tejookaya

ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE,

Deolali Camp, Nashik-422 401

NAAC Re-accredited 'A' Grade

ONE DAY STATE LEVEL SEMINAR

ON

"POLITICAL AND SOCIAL MOVEMENTS IN INDIA"

Sponsored By

BCUD,

Savitribai Phule Pune University, Pune

Organized by

Department of Political Science & History

Dr.V.D.Kapadi
Co-ordinator

Dr.V.J.Medhane
Principal

Scanned with CamScanner

INDEX

Sr. No.	Topic	Researcher	Page No.
1	Women's Studies and Women' Movement	Dr.Raj Balasingh	1
2	Stress Management in working women	Dr.Jyoti P Bidlan	4
3	Recent Farmers movement in Maharashtra	Dr.S.K.Pagar	8
4	Womens struggle for freedom in India	Wahida Shaikh	11
5	Dalit Women and Issues in India	Dr.Awari V. D.	16
6	Dalit Reforms in Maharashtra : Contribution of Jotiba Phule and Ambedkar	Prof.Prashant V. Ransure	20
7	Tribals movement in India	Tipusultan Alarsaheb Inamdar	26
8	Supersition Eradication Movement	Prof.Vinay P. Raut	31
9	नव सामाजिक चळवळीचे स्वरुप, प्रश्न आणि वाटचाल	प्रा.राजेंद्र दिलीप आगवान	38
10	स्त्री चळवळ आणि महिला सबलीकरण	प्राचार्य डॉ.जे.डी.सोनखासकर प्रा.श्रीमती कल्पना महादु वाजे	45
11	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे सामाजिक चळवळीतील योगदान	प्रा.विलास मारुती पवार	51
12	भारतातील शेतकामगारांची चळवळ	प्रा.श्रीमती छाया दत्तात्रय डुकरे	54
13	महिला मुक्तीच्या प्रणेत्या सावित्रीबाई फुले	प्रा.डॉ.सौ.मंगला अरूण निकुंभ	59
14	आदिवासी चळवळी समोरील आव्हाने व उपाययोजना	डॉ.बनसोडे विलास भारतराव	63
15	नाशिक जिल्ह्यातील आदिवासींची लोकशाही चळवळ आणि तिची गतिशीलता	प्रा.डॉ.व्ही.डी.कापडी प्रा.एस.एस.काबळे	70
16	स्त्री मुक्ती चळवळ	प्रा.भारती शंकरराव कोल्हे	76
17	महाराष्ट्रातील अंधश्रद्धा निर्मुलन चळवळ	प्रा.लिंबोळे गणेश मनोहर	78
18	दलित चळवळ आणि स्त्रिया	प्रा.मिना लक्ष्मण मुळीक	83
19	महाराष्ट्रातील राजकीय चळवळी - दलित चळवळ, शेतकरी चळवळ	प्रा.राजकुमार बबन रिकामे	87
20	शरद जोशींचे ग्रामीण स्त्रियांच्या स्वातंत्र्यातील योगदान	प्रा.शिंदे नारायण अंबु	93
21	भारतीय लोकशाहीपुढील नक्षलवादी चळवळींचे आव्हान आणि उपाय	प्रा.अरूण अंबादास पोटे	98
22	स्त्रीवाद - स्त्री स्वातंत्र्याची चळवळ	प्रा.गणेश सुखदेव रोडे	102
23	स्त्री मुक्ती चळवळ / महिला स्वातंत्र्य चळवळ	श्रीमती संगिता रवी आडके	108
24	भारतातील शेतकरी चळवळी	कु.सारिका अरविंद गायकवाड	113
25	भारतातील महिला चळवळ	प्रा.प्रविण कारभारी शिंदे	118
26	भारतीय संस्थानिक घराण्यातील स्त्रियांना संघर्ष व कर्तृत्ववान स्त्रिया	डॉ.शितल म. गंधोकर	124
27	सामाजिक चळवळींचा उगम व अभ्यास पद्धती	प्रा.डॉ.सुनिलदत्त एस. गवरे	130
28	शंकरराव कोल्हे आणि शेतकरी कामगार चळवळ	प्रा.झरेकर रमेश सोनू	136
29	नव सामाजिक चळवळी	प्रा.संजय काळे	140
30	भारतातील स्त्री मुक्ती चळवळ	प्रा.प्रशांत देशपांडे	143
31	महिला राजसत्ता आंदोलन एक दृष्टीक्षेप	डॉ.एस.एम.वाघ	148
32	आदिवासी क्रांतिकारक चळवळीचा पैलू - शूरवीर भागोजी नाईक	प्रा.एस.डब्ल्यू.पवार	152
33	शोध निबंधाचे शिर्षक : भारतीय स्वातंत्र्यासंबंधी कम्युनिष्ट पक्षाची भूमिका : विशेष संदर्भ अहमदनगर जिल्ह्यातील कम्युनिस्ट पक्ष	प्रा.विधाटे गणेश शंकर	153
34	भारतातील आदिवाशी चळवळ	डॉ.दत्तात्रय वाबळे प्रा.समिता हांडे	163
35	स्त्री स्वातंत्र्य चळवळ	प्रा.आर.जे.निकम	169
36	अंधश्रद्धा निर्मुलन चळवळ : वैश्विक विवेकवादाचा समृद्ध वारसा	प्रा.डॉ.ए.एन.सिरसेवाड	173

Scanned with CamScanner

 ISSN No 2394 5303

दलित चळवळ आणि स्त्रिया

प्रा. मिना लक्ष्मण भुळीक
गोवेली महाविद्यालय, गोवेली,
ता. कल्याण, जि. ठाणे

वेगवेगळे अभ्यासक स्त्रियांच्या चळवळींचे वर्गीकरण आपापल्या तात्त्विक दृष्टिकोनाप्रमाणे करतात. नीरा देसाई म्हणतात की, स्त्रियांची चळवळ म्हणजे समानता आणि स्वातंत्र्य हे समान ध्येय मिळविण्यासाठी केलेला संघटित प्रयत्न आणि स्त्रियांच्या जीवनावर परिणाम करणाऱ्या निर्णायक बाबींविषयी संवेदनशीलता त्यामध्ये गृहीत धरलेली असते. एखादी संबंधित क्रिया उद्देशाकडे जाण्याच्या दृष्टीने विविध एककांमध्ये त्यांना बांधणारा आदर्शवादी भाग असावा लागतो. आदर्शवादी आधाराव गेल ऑम्वेट यांनी स्त्रियांच्या चळवळींचे दोन प्रकारात वर्गीकरण केलेले दिसून येते १) स्त्रियांच्या समानतेच्या चळवळी व २) स्त्रियांच्या मुक्तीच्या चळवळी. तर एल्वेट – स्त्रीत्वाच्या आदर्शवादावर आधारित वर्गीकरण करतात. १) स्त्रिया म्हणून राजकारणामध्ये आपला विशेष ठसा उमटवू शकतात असा दावा करणारी सामुदायिक स्त्रीत्वाची चळवळ व २) स्त्रिया या पुरूषांच्या बरोबरीने असल्यामुळे, पुरूषांना मिळालेले हक्क स्त्रियांच्या चळवळींचे वर्गीकरण करतात.

सध्या भारतात चालू असलेल्या स्त्रियांच्या चळवळींचा उगम गेल्या शतकात हिंदूमध्येच झालेल्या सामाजिक सुधारणेच्या चळवळींमध्ये सापडतो. राजा राममोहन रॉय, ईश्वरचंद्र विद्यासागर, महादेव रानडे, बेहरामजी मलबारी यांनी तत्कालीन धार्मिक आणि सामाजिक जुलमी रीतीरिवाजांविरूध्द आवाज उठवला. त्यांच्या प्रभावामुळे अनेक कायदे निर्माण झाले. पण या चळवळीत स्त्रियांचा सहभाग नव्हता असे दिसून येते.

दलित म्हणून आणि स्त्री म्हणून दुहेरी शोषणाचा काच दलित महिलांना होता. डॉ. बाबासाहेबांच्या एकूण चळवळीतील सर्व महत्त्वाच्या टप्प्यांवर महिलांनी भरभरून प्रतिसाद दिला. प्रत्येक लढ्यामध्ये पुरूषांइतकीच स्त्रियांची संख्या असे. परंतु त्यांची नावे कुठे नोंदली गेली नाहीत असे दिसते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सामाजिक न्याय आणि समता यांसाठी व्यवस्थेच्या विरोधात जे लढे दिले, त्या सर्व लढ्यात स्त्रियांचा सहभाग राहील यावर त्यांचा कटाक्ष असे. शिका, संघटित व्हा, संघर्ष करा हा संदेश त्यांनी केवळ दलित पुरूषांना दिला नाही तर

Scanned with CamScanner

स्त्रियांनीही शिक्षण घेऊन स्व उन्नतीबरोबर सामाजिक संघर्षात उतरावे, अशी त्यांची अपेक्षा होती. आणि त्यादृष्टीने ते जिथे जातील तिथे स्त्रियांना संबोधित करत.

१९४२ मध्ये नागपूर येथे डॉ. बाबासाहेबांनी अखिल भारतीय महिला परिषद घेतली त्या परिषदेत ४० हजार महिला उपस्थित होत्या. एवढेच नव्हे तर १९५६ मध्ये जेव्हा बौध्द धम्म डॉ. बाबासाहेबांनी स्वीकारला तेव्हा त्यांच्यासोबत २ लाख स्त्रिया होत्या. डॉ. आंबेडकरांच्या चळवळीत शांता दाणी यांचे लढवय्ये नेतृत्व पुढे आले. त्या काळात एका महिलेने समाजक्रांतीच्या लढ्यात अस स्वतःला झोकून देणे हे मोठे धाडसाचेच काम होते. जयदेव गायकवाड म्हणतात की, 'महिला अधिक व्यापक चळवळीशी जोडल्या गेल्या होत्या असे दिसते, परंतु भारतीय समाजाने त्यांच्याकडे कधी लक्ष दिले नाही'.

दलित पँथरचा उदय साठ–सत्तरच्या दशकात झापाट्याने बदलत असलेल्या सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक पर्यावरणातून झाला. स्वातंत्र्य मिळून २५, ३० वर्षे झाली तरी अपेक्षित फळे न दिसल्याने निर्माण झालेल्या अवस्थेतून विविध गटातून तरूण एकवटत होते. दलित पँथरने मागास, सर्वहारा, गावकुसा बाहेरच्या अस्पृश्य समाजाला 'दलित' ही सर्वव्यापी संज्ञा दिली आणि त्यात कामगारांसह महिला यांनाही समावून घेतले. या चळवळीत महिला मोठ्या प्रमाणावर सहभागी झाल्या. याचे मुख्य कारण म्हणजे महिलांवरचे अत्याचार. महिला अत्याचाराच्या घटनेची माहिती मिळताच महिलांना संरक्षण देऊन अत्याचर करणाऱ्याला धडा शिकवीत.

या सर्व लढ्यांमध्ये स्थानिक महिलांचा सहभाग मोठ्या प्रमाणावर होता. मा... बावडा येथील दलितांचा बहिष्काराचा प्रश्न असे वा पुण्याजवळील दलितांच्या इनामी जमिनींचे अन्यायकारक वाटप असो या सर्व घटनांमध्ये तसेच नामदेव ढसाळांनी मुंबईत वेश्या व्यवसातील स्त्रियांच्या समते साठी काढलेला मोर्चालाही स्त्रियांचा मोठा प्रतिसाद होता. असे असले तरी दलित पँथरसह एकूणच चळवळीतून स्त्री नेतृत्व समोर आले नाही हे वास्तव आपणास दिसून येते.

त्या काळात महिलांपर्यंत शिक्षण पोहोचले नव्हते. कदाचीत स्त्री नेतृत्वाच्या अभावाचे हे एक कारण असावे. या शिवाय स्त्री ही पुरूषी वर्चस्ववादी मानसिकतेची बळी होतीच. दलित म्हणून आणि स्त्री म्हणून होणाऱ्या दुहेरी शोषणाचा तिला जाच होता. खरे तर जयदेव गायकवाड यांच्या म्हणण्यानुसार दलित महिला कुटुंबव्यवस्थेत अधिक अर्थपूर्ण भूमिका निभावतात. ज्या कुटुंबात महिलांचीच संख्या अधिक दिसते. दलित विद्रोही साहित्याच्या प्रवाहातही महिला

ISSN No.2394-5303

योगदान महत्त्वपूर्ण आहे. जनाबाई गिऱ्हे, शांताबाई कांबळे, मेरी कांबळे, प्रतिमा परदेशी, सुरेखा भगत, उर्मिला पवार, प्रज्ञा दयाणवार, ज्योती लांजेवार, हिरा बनसोडे यांनी आपल्या लेखनातून चळवळ पुढे नेण्यास हातभार लावलेला दिसतो. जोपर्यंत जातिव्यवस्था उखडून टाकली जात नाही, तोपर्यंत भेदभाव करणारी विचारधारा अस्तित्वात राहणारच. तोपर्यंत समानता स्थापन होणार नाही. व्यक्तींच्या स्वार्थासाठी अस्तित्वात आलेली जातिव्यवस्था मोडण्यासाठी आम्ही सैनिक बनलो आहोत. धार्मिक रीतिरिवाजांनी स्त्रियांना निकृष्ट स्थान देऊन स्वातंत्र्यापासून वंचित ठेवले आहे आणि स्त्रियांना गुलाम बनवले आहे. महिला समता सैनिक दल काय किंवा प्रगतिशील महिला संघटना काय, त्यांनी स्त्रियांच्या लैंगिक छळाबाबत जो आवाजल उठवला तो यापूर्वीच्या कोणीही प्रामुख्याने उठवलेला दिसून येत नाही. सर्वसाधारण स्त्रीच्या लैंगिक शोषणाचा प्रश्न महिला संघटनांनी प्रथम ऐरणीवर आणला. प्रतिव्रता म्हणजे एका पुरूषाशी एकनिष्ठ राहणारी स्त्री. कुटुंबाचे पावित्र्य पुरूषाच्या एकनिष्ठेवर ठरत नाही, तर स्त्रीच्या एकपिष्ठेवर ठरते. म्हणून बरनामक तुरूंगात डांबले जाते. याच अंधविश्वासामुळे पुरूषांनी स्त्रीवर अनेक अन्याय केलेले आहेत.

आज धर्मांतरानंतरची चौथी पिढी शिकून सावरून मोठ्या पदांवर काम करीत आहे. त्यात महिलांची संख्या लक्षणीय आहे. अजून जात पूर्णपणे गेलेली नाही ही खंत आहेच. कला, साहित्य, उद्योग, शिक्षण, राजकारण, समाजकारण अशा सर्व क्षेत्रात दलित महिला आपला ठसा उमटवतायत, हे निरोगी समाजघडणीसाठी एक चांगले चिन्ह आहे. पण थंडावलेल्या दलित चळवळीला पुन्हा चालना मिळाली तर स्त्री नेतृत्व नक्कीच पुढे येईल.

स्त्रियांचे प्रश्न हे तर विश्वव्यापी आहेत हे लक्षात आल्यावर संयुक्त राष्ट्रसंघाने १९७५ हे वर्ष महिला वर्ष म्हणून घोषित केले आणि ८ मार्च हा महिला दिवस म्हणून घोषित झाला. त्यालाही वस्त्रोद्योगातील गिरणी कामगार स्त्रियांनी केलेल्या चळवळीचा संदर्भ होता. स्त्रियांचे प्रश्न या निमित्ताने पुढे येऊ लागले आणि सबंध जगातच ते इतके जटिल होते की, पुढची दहा वर्षे महिला दशक म्हणून घोषित करण्यात आली. तरीही अजूनही स्त्रियांच्या कित्येक समस्या सुटलेल्या नाहीत.

या काळात ठिकठिकाणी महिलांच्या अनेक संघटनांची स्थापना झाली. यातील कित्येक महिला अन्य राजकीय संघटनांमध्ये कार्यशील होत्या. तरी आताच्या नव्या संघटना फक्त स्त्रियांच्या स्वयत्त संघटना होत्या. त्यामध्ये पुरूष

INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTI DISCIPLINARY RESEARCH (IJMR)

International Peer Reviewed And Refereed Journal

ISSN 2277-9302
Vol.VI, Issue 9 (I) January, 2017

Scanned with CamScanner

ISSN: 2277 – 9302 Vol.VI, Issue 9 (I) January, 2017

International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)

(International peer reviewed and refereed journal)

Editor in Chief
Dr. Nitin Ghorpade
Principal, Prof. Ramkrishna More Arts, Commerce & Science College

Managing Editors

Prof. Rakesh Mittal
Executive President, Inaar (Asia Pacific)

Dr. Subhash Dsouza
Head, Inaar (Asia-Pacific) Mumbai Chapter

Associate Editors

Prof. Keshav Paranjape
Principal
Abhinav College,
University of Mumbai,India

Alwin Menezes
Hod Accountancy,
Abhinav College,
University of Mumbai,India

International Advisory Board

Dr Arvind Luhar
HOD Accountancy,
Ismail Yusuf College,
Jogeshwari(e),mumbai ,India

Cheng Jack Kie
University Malaysia Pahang
Malaysia

Napoleon Y.D Kurantin
Ghana Institute of Management and
Public Administration

Dr. Savita Kulkarni
Prof. Ramkrishna More College of Arts
Commerce & Sciences, Pune India

Dr. M.S.Kurhade
Principal,
Dhirajlal Talkchand Sankalchand Shah
College(DTSS),Malad,Mumbai,India

Joakim Arney
Nepal Institute of Development Studies
(NIDS), Kathmandu, Nepal

Dr. Benjamee Lobo
Prof. Ramkrishna More College of Arts
Commerce & Sciences, Pune India

Dr. Shakeel Ahmed
Head, Department of Economics
Vice-Principal Poona College of Arts, Science &
Commerce, Pune, India

Scanned with CamScanner

21	VISION AND CHALLENGES OF INTERNET OF THINGS (IOT) **Sonali M. Chaudhari**	85
22	AN EVOLUTION OF VAN BANDHU KALYAN YOJANA TO DEVELOPMENT OF THE PEOPLE IN TRIBAL TALUKAS OF GUJARAT – VANSADA AND VALSAD BASED ON TIME SERIES ANALYSIS AND T-TEST **Krunalsinh Ishwarsinh Khengar**	89
23	SUSTAINABLE GROWTH OF ECOFRIENDLY SYNTHESIS IN CHEMICAL SCIENCES: A REVIEW **Dr. Mrs kalpana R Rathod**	94
24	CHEMOINFORMATICS AND BIOINFORMATICS: THE TRENDING SCIENCES **Dr Shivani P.Banerjee**	98
25	ROLE OF GOOD LIBRARY PRACTICES & PROBLEMS BEING FACED BY LIBRARY PROFESSION. **Madhav Shivram Munde**	101
26	CURRENT TRENDS OF LIBRARY CONSORTIA IN INDIA **Dr. Satyaprakash M. Nikose**	105
27	STUCCO SCULPTURES OF KANAKAGIRI **Geeta Police Patil**	110
28	"POPULATION DYNAMICS OF NEMATODE PARASITES IN JOHNIUS DUSSUMIERI FROM THANE DISTRICT, MAHARASHTRA, INDIA. **Sapna B.Sharma**	113
29	PORTRAYAL OF WOMEN IN SELECT PLAYS OF SHAKESPEARE:A STUDY IN FEMINIST PERCEPTION **Dr. Priyakant Ved**	118
30	PHILOSOPHICAL INTUITIONS AND THEIR EPISTEMIC STATUS **Dr. Kiran J. Save**	123
31	REBELLION IN THE NOVELS OF SUZANNE COLLINS AND MARGARET ATWOOD: A COMPARATIVE STUDY WITH REFERENCE TO "THE HUNGER GAMES" AND "THE HANDMAID'S TALE' **Ms. Nicol D'souza**	125
32	"THE VESTIBULATOR" A REVOLUTIONARY INNOVATION FOR HUMAN VESTIBULAR STIMULATION TO SOLVE GLOBAL PROBLEM OF CEREBRAL PALSY AND AUTISM" **Anis Ahmed B. Choudhery & Aaliya Baig**	130
33	CONFLICT REFLECTED IN DATTA BHAGAT'S 'ROUTES AND ESCAPE ROUTES' : A THEMATIC STUDY **Mr. Uttam Bhagat**	135
34	SPORTS AND SCIENCE **Prof. Manisha Narayan Punde**	138
35	E-THESES OPEN ACCESS REPOSITORIES IN INDIA: A STUDY **Godbole Sheela K & Dr. Ramdas Lihitkar**	142
36	विज्ञान युगातील धर्माचे स्वरूप **प्रा. सुनिलदत्त एस. गवरे**	147
37	भारतीय अर्थव्यवस्थेत आर्थिक नियोजन आणि विकास यांची आवश्यकता **प्रा. मिना लक्ष्मण मुळीक**	150
38	इयत्ता सातवीच्या विद्यार्थ्यांना समायोजनात येणाऱ्या अडचणींचा शोध व उपाययोजना **सरिता पांडू खेतावत चव्हाण**	153
39	राहुल सांकृत्यायन का इतिहास लेखन औरदृष्टीकोन **प्रवीण वांरकर**	155
40	ग्रामीण साहित्य आणि नागरिकीकरण **प्रा.शिखरे जी.वाय**	159
41	निश्चलनीकरण आणि पर्यटन **कु. अनिकेत सुभाष पांचाळ**	163

ISSN: 2277-9302

भारतीय अर्थव्यवस्थेत आर्थिक नियोजन आणि विकास यांची आवश्यकता

प्रा. दिपक लक्ष्मण मुळीक
जीवनदीप महाविद्यालय, गोवेली,
ता. कल्याण, जि. ठाणे

मानवी गरजांच्या पुर्ततेत उपलब्ध साधनसंपत्ती मर्यादीत असतात हे लक्षात घेऊन कार्यक्षम उपयोग करणे गरजेचे असते. या दृष्टीकोनातून गरजांचा प्राधान्यक्रम ठरवून त्यांच्या पुर्ततेसाठी साधनसंपत्तीचा वापर करावा लागतो. त्यासाठी निश्चित कल्याणकारीतेत निर्बंध व टाळता आर्थिक नियोजन स्वीकारणे आज महत्वाचे आहे. आजचे युग हे नियोजनाचे युग म्हणून ओळखले जाते. लोकशाही व समाजवादी देशामध्ये नियोजन केंद्रसरकारद्वारे स्वीकारले जाते. अर्थव्यवस्थेची पुर्नरचना करून जागतीक शांतता, सुव्यवस्था, वस्तुस्थैर्य प्रस्थापित करून नागरिकांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी आर्थिक नियोजनाचा स्वीकार करण्यात आला. विकासास गती देणे किंवा विकास टिकवून ठेवण्यासाठी सर्वच अर्थव्यवस्थांना नियोजन स्वीकारावेच लागते. नियोजनाची मुळ कल्पना ग्रीक तत्ववेत्ता प्लेटो यांनी सुमारे अडीच हजार वर्षापूर्वी मांडली आहे. त्यानंतर थॉमस मूर, गॉडविन मॉरिस डॉब, कार्ल मार्क्स इत्यादी विचारवंतांनी नियोजन कल्पनेला मूर्त स्वरूप प्राप्त करून दिले. आर्थिक नियोजनाचा स्वीकार करून विकास घडवून आणण्याचा पहीला प्रयत्न विसाव्या शतकात सोव्हियत रशियाने केला. आर्थिक नियोजन ही संकल्पना सर्वमान्य आहे. आधुनिक काळात आर्थिक नियोजन हे खास वैशिष्ट न मानता आर्थिक विकासाचे एक साधन मानले जाते. जास्तीत जास्त लोकांचे अधिकाधिक कल्याण साधण्याचा हा प्रयत्न असतो.

अर्थ : "देशातील साधनसामुग्री संघटीत करून तिचा जास्तीत जास्त उपयोग करून घेऊन निश्चित केलेली सामाजिक उद्दिष्ट्ये साध्य करण्यासाठी स्वीकारण्यात आलेला मार्ग म्हणजे आर्थिक नियोजन होय."

भारतीय नियोजन मंडळाच्या नुसार आर्थिक नियोतन म्हणजे, पूर्वनिर्धारीत सामाजिक उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी देशातील साधनसंपत्ती संघटित करून त्याचा जास्तीस जास्त चांगला उपयोग करण्याच्या दृष्टीने अवलंबिलेली पद्धती म्हणजे आर्थिक नियोजन होय.

भारतीय नियोजनाचा ऐतिहासीक आढावा :

भारतीय नियोजनाचा ऐतिहासीक प्रवास समजून घेताना त्याची नोंद घेणे आवश्यक ठरते. भारताचे स्वतंत्र्य जसे दृष्टीक्षेपात येऊ लागले तसे स्वतंत्र भारताची अर्थव्यवस्था कशी असावी याविषयी अनेक व्यक्ती व संघटनांनी आपली भूमीका मांडण्यास सुरूवात केली. स्वातंत्र्यानंतर भारताने आर्थिक विकासासाठी नियोजनाचा मार्ग स्वीकारला आहे.

डॉ. विश्वेश्वरय्या यांनी १९३४ मध्ये भारताच्या भविष्यकालीन विकासाकरीता नियोजनाचा मार्गच योग्य असल्याचे 'Planned Economy for India' या पुस्तकात स्पष्टपणे सांगीतलेले आहे.

१९३८ मध्ये राष्ट्रीय नियोजन समितीची स्थापना राष्ट्रीय कॉंग्रेसने पंडीत जवाहरलाल नेहरू यांच्या अध्यक्षतेखाली केली.

१९४४ मध्ये गांधीवादी कार्यकर्ते श्रीमान नारायण अगरवाल यांनी 'गांधीवादी योजना' मांडली.

जयप्रकाश नारायण यांनी १९५० मध्ये 'सर्वोदय योजना' सादर केली.

६ ऑगस्ट १९५२ राष्ट्रीय विकास परिषदेची स्थापना करण्यात आली. ही परिषद पंचवार्षीक योजनांच्या आराखड्यांना अंतीम आकार देते.

नियोजन आयोगाची रचना :

मार्च १९५०ला भारतीय नियोजन आयोगाची स्थापना करण्यात आली. नियोजन आयोगामध्ये आठ सदस्यांचा समावेश असतो. त्यांची रचना पुढीलप्रमाणे असते.

Scanned with CamScanner

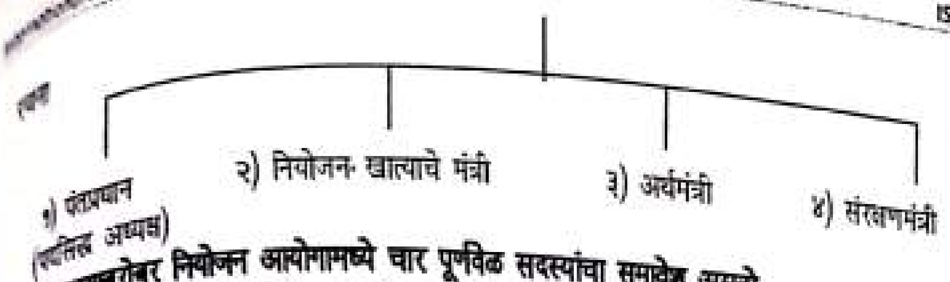

या चार सदस्यांबरोबर नियोजन आयोगामध्ये चार पूर्णवेळ सदस्यांचा समावेश असतो.

या चार सदस्यांपैकी एकाकडे नियोजन आयोगाच्या उपाध्यक्षपदाचा कार्यभार सोपविण्यात आलेला असतो. नियोजनाच्या संदर्भात सर्वोच्च संस्था म्हणून राष्ट्रीय विकास परिषदेकडे बरीचशी जबाबदारी सोपविली जाते. बहुतांश निर्णय यात घेतले जाऊन त्यावर अंतिम निर्णय घेण्याचे कार्य राष्ट्रीय विकास परिषद करते.

प्रत्येक पंचवार्षिक योजनेचा मसुदा ठरविताना काही विशिष्ट ध्येय समोर ठेवली जातात. परंतु आर्थिक विकासाचा मार्ग म्हणून नियोजनाचा स्वीकार करताना काही व्यापक उद्दिष्टे समोर ठेवावी लागतात.

१) राष्ट्रीय उत्पन्न आणि दरडोई उत्पन्नात वाढ घडवून आणणे.
२) रोजगार निर्मिती मोठ्या प्रमाणावर करणे.
३) आर्थिक वृद्धीदर वाढविणे.
४) उत्पन्न व संपत्ती वितरणातील विषमता दूर करणे.
५) स्वयंपूर्णता प्राप्त करणे.
६) उद्दिष्टाशिवाय नियोजन असू शकत नाही.
७) नियोजन केवळ उत्पादनापुरते मर्यादित नाही तर उत्पादनाचे वाटप किती व कोणत्या प्रकारे करावयाचे हे ठरविणे होय.
८) आर्थिक नियोजनात अर्थव्यवस्थेतील सर्व क्षेत्रांचा समावेश होतो.
९) आर्थिक नियोजनात योजनेचा आराखडा तयार करणे व कार्यवाही करणे.

आज आपल्याला आर्थिक नियोजनाची आवश्यकता आहे; कारण आपणाला नियोजनाची गरजच माहीत नसेल तर नियोजन कसे करावयाचे त्यासाठी त्याची गरज व महत्त्व लक्षात घेणे आवश्यक आहे. भांडवलशाहीतील दोष कमी केले पाहिजेत, व्यापारी चक्रांवर नियंत्रण आवश्यक आहे, गरजेनुसार उत्पादन व किंमत स्थैर्य ठरविणे, नैसर्गीक साधनसंपत्तीचा योग्य वापर आवश्यक आहे, दूरदृष्टीचा विचार होणे आवश्यक आहे, नैसर्गिक आपत्तींचा मुकाबला करता येणे आवश्यक आहे, भांडवलामध्ये वाढ गरजेची आहे. समतोल विकास साधने आवश्यक आहे, मूलभूत व पूरक व्यवसाय जे आहेत त्यांचा विकास होणे गरजेचे आहे, लोकसंख्या नियंत्रणात असणे हे फार महत्त्वाचे आहे, औद्योगिक संबंधात सुधारणा महत्वाची आहे, रोजगार संधीत वाढ होणे गरजेचे आहे, तांत्रिक प्रगती, समान संधी, आर्थिक समता हे ही आवश्यक आहे, व्यक्तीहीत आणि सामाजिक हित यामध्ये समन्वय असणे साधणे आवश्यक आहे, मुक्त बाजारयंत्रणेवर नियंत्रण ठेवणे आवश्यक आहे. ऐदी वर्ग व वर्गसंघर्षाला पायबंध घालणे आवश्यक आहे आणि सामाजिक दुष्परिणामांना आळा घालणे आवश्यक आहे. इत्यादी गोष्टींचा विचार करणे आवश्यक आहे. तरच आर्थिक नियोजन योग्य प्रकारचे होऊ शकते.भारताने १९५० मध्ये नियोजनाचा स्वीकार करून आर्थिक विकासाच्या दिशेने वाटचाल सुरू केली. पंचवार्षीक योजनांच्या माध्यमातून नियोजनाच्या उद्दिष्ट्यांची पूर्तता करण्याचे निश्चित केले. भारतीय नियोजनाने व्यापक ध्येय कितपत साध्य केली? भारतीय अर्थव्यवस्था विकासाच्या पुढच्या टप्प्यावर पोहोचली का? इत्यादी अभ्यास १९५१ पासूनच्या प्रत्येक पंचवार्षीक योजनेअंतर्गत केला जातो. आजचे युग हे नियोजनाचे युग आहे. 'नियोजन करा नाहीतर नष्ट व्हा' हा काळाचा मंत्र आहे. राष्ट्र श्रीमंत असो की गरीब असो, विकसीत असो की अविकसीत असो, लोकशाही असो की हुकुमशाही असो सर्वच देशांना नियोजनाचे महत्त्व पटलेले दिसून येते. नियोजन हे सुसंवादी, सुत्रबद्ध अशी प्रक्रिया आहे. नियोजनाकरीता करण्यात आलेल्या उपसमित्यांचे प्रतिनिधी यांच्यातील सुसूत्रबद्धता सक्रिय कामगिरीवर अवलंबून असते. हे नियोजन उत्तेजनात्मक लोकशाही आणि विकेंद्रीत नियोजनासारखे असते. केंद्रिय नियोजनात केंद्रिय सत्तेकडून अर्थव्यवस्थेविषयी सर्व निर्णय घेतले जातात. केंद्रिय सत्ता आणि स्थानिय समित्यामध्ये सुसंबंध निर्माण केले जातात.

भौतिक नियोजनातंर्गत उत्पादनासाठी आवश्यक साधन संपत्तीच्या जमवाजमवीचा अंतर्भाव होतो. उत्पादन प्रक्रिया सुरू करण्यासाठी कुशल मनुष्यबळ, यंत्रसामुग्री, कच्चा माल इत्यादी साधने आवश्यक असतात. या साधनांच्या उपलब्धतेसाठी केल्या जाणाऱ्या प्रयत्नांचा समावेश भौतिक नियोजनामध्ये होतो. व्यवसायात किती लोकांना रोजगार मिळेल हा सारा विचार

Scanned with CamScanner

करावयाचा असतो. समाजवाद आणि भांडवलवाद या दोन परस्परविरोधी प्रणाली
वस्तू आणि सेवांचा संदर्भात करावयाचा असतो. सर्व आर्थिक व्यवहार सरकारच्या नियंत्रणाखाली असत
समाजवादी प्रणालीत साधने सरकारच्या मालकीची असतात. समाजवाद हा आर्थिक प्रणालीत कमी येतो.
व्यक्तीच्या हितापेक्षा समाजहिताला जास्त प्राधान्य दिले जाते. अलिकडच्या काळात जागतिक पातळीवर नियोजनातील बदल
समाजवाद आणि आर्थिक नियोजन भिन्न आहेत. युरोप, जपान, भारतातील विद्वानांचे विचार सरकार आणि नियोजनाच्या
आहे. हा नवीन विचार प्रोत्साहनात्मक आहे. आरोग्य, शिक्षण, कर्जाची वाटणी, कररचना, संपत्ती मालकी आणि वितरण, तांत्रिक बदल
भूमिकेबाबत एकात्मक आहेत. आरोग्य, शिक्षण, सरकारच्या आणि नियोजनाच्या नवीन भूमिकेतील संस्थात्मक आणि संरचनात्मक
जमीन कसण्याच्या पद्धती इत्यादी सरकारच्या मसुदा (Approch paper) मंजूर केल्यानंतर स्वतःच्या पंचवार्षिक
सुधारणा आहेत.राष्ट्रीय विकास परिषदेने प्रस्तावित मसुदा राज्य सरकारचा नियोजन विभाग सतत राज्याचे विविध खाते, जिल्हा
योजनेचा आराखडा राज्य सरकार तयार करतात. राज्याच्या योजना या राज्यातील समतोल विकासाला चालना
व प्रादेशिक नियोजन प्रतिनिधी यांच्याशी चर्चा करतो. राज्य नियोजन मंडळाकडून राबविल्या जाणाऱ्या योजनांना
करण्याचे महत्त्वपूर्ण माध्यम म्हणून पाहिल्या जातात. त्यांच्या गरजा समोर ठेऊन केल्या गेलेल्या सुचनांचे एकत्रीकरण असे स्वरूप प्राप्त होते.
गांभीर्याअभावी विविध खात्यांनी त्यांच्या गरजा समोर ठेऊन केल्या
जिल्हा व स्थानिक नियोजनामागे सर्वसामान्य लोकांपर्यंत (Grass Root) लोकशाहीचा विकास करणे तसेच विकासाच्या
प्रक्रियेमध्ये सर्वसामान्य लोकांना सामावून घेणं ही दोन प्रमुख उद्दिष्ट्ये डोळ्यासमोर ठेवली जातात. भारतीय अर्थव्यवस्थेत
नियोजन प्रक्रियेला अपयश का आले आहे याचा विचार करणे आजच्या युगात आवश्यक आहे. तो पुढीलप्रमाणे करता
येईल.भारताने शेती विकासाला अग्रक्रम देण्याची आवश्यकता होती कारण ७० टक्के पेक्षा अधिक लोकांची उपजीविका
शेतीवर अवलंबून आहे. फारच अल्प प्रमाणात कुळांना जमिनीची मालकी मिळाली आहे. त्यामुळे भारतीय बाजारपेठेचा
विस्तार होऊ शकला नाही. भारतीय नियोजनात दारिद्र्यनिर्मूलन करण्यात अपयश आले आहे. सध्या दारिद्र्यरेषेखालील
लोकांचे प्रमाण किती आहे यामध्ये एकवाक्यता दिसून येत नाही. नियोजन आयोगाने राबविलेल्या योजना दारिद्र्य
हटविण्यास अपुऱ्या पडल्या आहेत.सर्वात महत्त्वाचे आव्हान म्हणजे बेरोजगारीवर मात करण्यात सरकार यशस्वी झाले
नाही. कारण त्यांना एवढ्या प्रमाणात रोजगाराच्या संधीचा विस्तार करण्यात यश आले नाही. तसेच अंमलबजावणीच्या
पातळीवर आलेले अपयश हे सुद्धा महत्त्वाचे कारण आहे. प्रत्येक योजनेमध्ये लक्ष्यांचे निर्धारण केले जाते. परंतु काही
प्रमाण वगळता लक्ष्य प्राप्ती करण्यात अपयश आले आहे. नियोजन प्रक्रियेमधील अधिकारी आणि संस्था यांची
अकार्यक्षमता, दुर्लक्षवृत्ती आणि बेजबाबदारपणा मोठ्या प्रमाणावर नियोजन आयोगाच्या अंमलबजावणीतील अकार्यक्षमतेस
कारणीभूत आहे. या घटकांचा योग्य रीतीने विचार केल्यास भारतीय आर्थिक नियोजन योग्य आणि समर्पक होण्यास वेळ
लागणार नाही. त्यासाठी भारतीय सरकारने सकारात्मक दृष्टीने आणि न्याय्यदृष्टीने आकडे पाहणे आवश्यक आहे. तर
आणि तरच आर्थिक नियोजन होऊन भारत देश विकसीत देशात गणला जाऊ शकतो. गरीब देशांमध्ये नियोजन
आवश्यकता उत्पादन वाढविण्यासाठी आणि उत्पन्नाचे योग्य वितरण करण्यासाठी आवश्यक आहे आणि विकसीत देशांचा
विचार करता जो विकास दर गाठला आहे तो टिकविण्यासाठी नियोजनाची आवश्यकता असते. [illegible] प्रकारचे नियोजन
करणे आवश्यक आहे तरच देशाचा विकास होवू शकतो. नाहीतर अधिकांश लोकांचे अधिकांश कल्याण हा मंत्र
नावापुरताच शिल्लक राहील.

संदर्भ :

१) आर्थिक विकास आणि वृद्धी - विठ्ठल सोनटक्के.
२) भारतीय अर्थव्यवस्था - वंदना सोनाळकर, राजू जाधव.
३) जागतिक अर्थव्यवस्था - एम. भोसले, काटे.
४) भारतीय अर्थव्यवस्था - अट्रावलकर.
५) आर्थिक विकास आणि नियोजन - www.bookganga.com
६) वस्तुनिष्ठ अर्थशास्त्र - डॉ. पुष्पा रानडे.

* * *

Scanned with CamScanner

HUMAN CONCERNS AND ISSUES IN SOCIAL SCIENCES

(Book III)

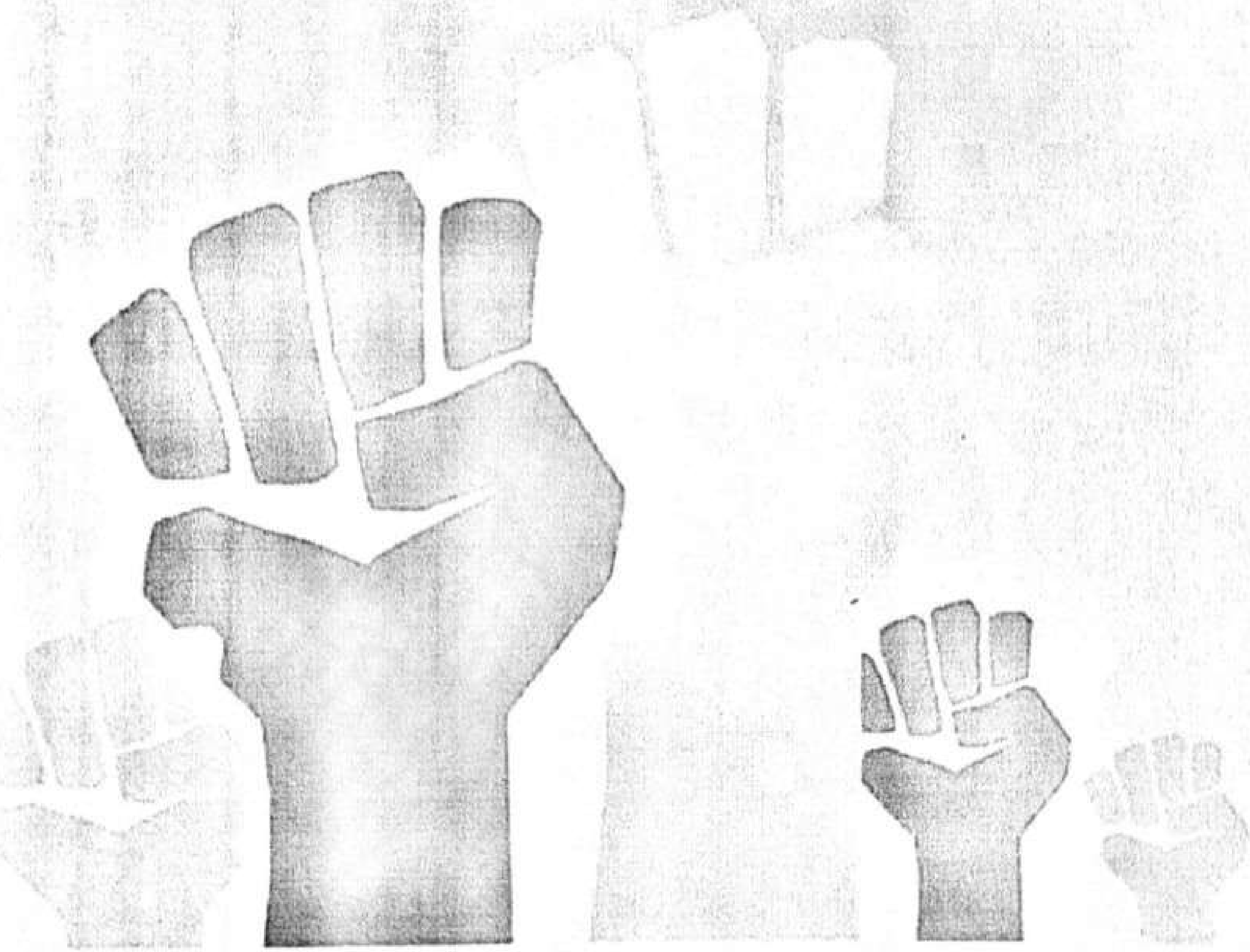

Editors

K. M. Nagargoje

J. R. Solunke

ISBN: 978-93-83871-12-4

Human Concerns and Issues in Social Sciences

Book- III

Edited by K. M. Nagargoje & Dr. J. R. Solunke

First Published: April, 2017

© Centre for Humanities & Cultural Studies, Kalyan

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means without written permission of the copyright owner.

Printed & Published by Dr Kalyan Gangarde *for* New Man Publication,
A/108, Brahma Apts, Nr. Dattadham, Parbhani- 431401.
Mob. + 91 9730721393, +91 9420079975
Email: nmpublication@gmail.com
www.newmanpublication.com

Typesetting and Cover Desiging: Prof. Mohan Patil & Seema Zade

Price- Rs. 350/-

Disclaimer: Articles in this book do not reflect the views or policies of the Editors or the Publisher. Respective authors are responsible for the originality of their views / opinions expressed in their articles / papers- **Editors**

25. E- Resources In College Libraries Of Ahmednagar With Reference A Study/ Pawar Shubhangi Raosaheb / 146
26. The Effect Of Library Staff Training And Development / Rajaram Vaman Kapadi / 155
27. Information Communication Technology In Libraries: An Overview / Dr Sudhakar B. Telke / 160
28. Imporatance Of Ict In Academic Libraries / Dr. Sunil H. Urkudkar / Prashant K.Bhatkar / 164
29. Library Automation In India: A Survey Of Information Retrieval System Of Central Library Of Iit Delhi / Mrs. Sunita Patil / 169
30. Knowledge Management / Tamboli Mubarak Shahabuddin / 177
31. Role of Library in the Development of Society / Dr. V. A. Kale & Datta Pawar / 183
32. Role Of Knowledge Management In Libraries / Mr. Vinayak Savatagi / 187
33. Library And Information Science Education In Indian A Historical Perspectivw / Shinde M.U./ 194
34. महाराष्ट्रातील कृषी पर्यटन व्यावसाय एक भौगोलिक विश्लेषण / प्रा. डॉ जयदीप रा. सोळूंके / 201

26

The Effect Of Library Staff Training And Development

Mr. Rajaram Vaman Kapadi
Librarian,
JSSP's Arts, Commerce & Science College, Goveli
At.Kalyan, Dist.Thane 421301
E-mail. Rajkapadi123@gmail.com

Introduction:

From time immemorial in India, training has been an integral part of life. Guru-shishya or teacher-students bonds are from the traditional roots of training. Students imbibe values and learn correct patterns of action from their teachers. Mothers are the earliest trainers. Children learn how to behave in society from their mothers. In adulthood, from the family to school and higher education; at the workplace and in the outside world, we need training in order to work smoothly and efficiently. In specific fields, specialized training is required, e.g. hospitals, armed forces, etc.

Libraries are storehouses of knowledge. The foundation of library and information science is reference service or providing service to readers. In order to give quality service to those who require it, library staff has to be trained. Basic training is provided by certificate, diploma and degree courses. In today's age of information technology, however, this professional training is not sufficient to cope with the rapid and dynamic changes in technology. Library staff has to adapt accordingly by obtaining expertise and familiarity with new technology.

Research Methodology:

The present study is mainly based on the secondary data which is collected from various books, magazines and internet etc. the collected information is analyzed with the help of suitable technique.

Definition of training:

Training in libraries is the systematic instruction to staff at all levels in new attitudes or new skill; random bits of continuing education or more learning on the job, cannot be called training: the term implies a scheme of instruction which is more-or-less formal and ongoing, which is planned, systematic, consistent, pervasive and monitored to measure its effectiveness. Training should be developed to become pro-active-an advance response, identifying new services, skills and methods, locating unsuspected problems and leading the way towards and improved standard of service.